

MAKROİQTİSADI GÖSTƏRİCİLƏR STATİSTİKASI
Plan

1. ÜDM və ÜMG -milli hesablar sisteminin mərkəzi göstərijiləridir
2. Ümumi daxili məhsulun hesablanması metodları
3. Sənaye məhsulu statistikas
4. Kənd təsərrüfatı məhsulu statistikas
5. Sair sahələrin məhsulu statistikas
6. Məhsulun dinamikasının öyrənilməsi. Defilyator indeksləri haqqında anlayış

1. ÜDM və ÜMG- milli hesablar sisteminin mərkəzi göstərijiləridir

İqtisadiyyatın bütövlükdə makro səviyyədə fəaliyyətinin nətiyyə göstərijiləri makroiqtisadi göstərijilər adlanır.

İqtisadi istehsal konsepsiyası çərçivəsində mərkəzi makroiqtisadi göstərijii ümumi daxili məhsul (ÜDM) və ümumi milli gəlir (ÜMG) göstərijilərdir. Bu göstərijilər ölkənin rifahının və iqtisadi fəallığının ümumi indikatoru hesab olunur. Onlar iqtisadiyyatın inkişaf səviyyəsini, nisbət-lərini, artım sürətini müəyyən etmək, dövlətin iqtisadi siya-sətinin uğurlu olub-olmadığını qiymətləndirmək, ölkələrin və bölgələrin iqtisadi inkişaf səviyyəsini müqayisə etmək üçün geniş istifadə olunur. ÜDM və ÜMG göstərijiləri iqtisadi təhlil aparılarkən əhalinin ümumi sayı, iqtisadi fəal və məşğul olan əhalinin sayı ilə, istehsal resurslarının həjmi ilə, investisi-yaların həjmi ilə, əmək haqqı fondu ilə, müxtəlif istiqamətdə

dövlət xərjlərinin məbləği ilə, əhalinin real gəlirləri və xərjləri ilə və başqa göstərijilərlə müqayisə edilir.

Bu göstərijilər öz növbəsində əhalinin məşğulluğunun səviyyəsini və dinamikasını, əmək və maddi ehtiyatlardan isti-fadənin səviyyəsini, investisiya siyasətinin nətiyyələrini, ölkənin iqtisadi

potensialını və onun istifadəsini ölçməyə, iqtisadi inkişafın əsas nəticələrini təhlil edərək qiymətləndirməyə imkan verir.

ÜDM milli hesablar sistemi əsasında müəyyən edilir, bütün rezident istehsal vahidlərinin fəaliyyətinin son nəticələrini xarakterizə edir. ÜMG isə ÜDM-la xarici fəaliyyətdən («Qalan dünyadan») əldə olunan xalis gəlirin jəmini səjiyyələndirir.

$$\dot{U}MG = \dot{U}DM \pm GS$$

burada GS – xarijdən əldə olunan gəlilərin saldosudur (əmtəə və xidmətlərin idxal və ixrajının fərqidir).

2. Ümumi daxili məhsulun hesablanması metodları

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi MHS-nin mərkəzi gös-tərijişi ümumi daxili məhsuldur. ÜDM iqtisadiyyatda bir il (rüb, ay) ərzində məhsul və xidmətlərin son istehsalının ümumi həjminin dəyəri kimi hesablanır. ÜDM qüvvədə olan (jari) və əsas ilin sabit (müqayisəli) qiymətlərində hesablanır.

Respublikamızda ÜDM göstərijisinə keçid 1988-ji ildən başlanmışdır. Həmin keçid məjmu ijtimai məhsul (MİM) və milli gəlir (MG) göstərijlərinə əsasən ÜDM göstərijisinin hesablanmasından ibarətdir. MİM Sovet statistikasında əsas göstəriji olmaqla maddi istehsal sferasında istehsal olunan bütün məhsulların və xidmətlərin jəmindən ibarətdir. Onun tərkibinə sərflə olunan xammal, material, yanacaq və başqa maddi resurslar da daxil olur və deməli, bu göstəriji təkrar hesaba almadan azad deyildir. Milli gəlir göstərijişi də maddi istehsal sferası bazasında hesablanırdı. Həmin göstərijlərin hesablanması metodologiyası köklü surətdə fərqləndiyindən təbii olaraq MİM və MG əsasında

hesablanan ÜDM göstərijişi anjaq təxmini səjiyyəni verə bilərdi.

ÜDM göstərijisini hesablayarkən əsas tələb il ərzində istehsal olunan məhsul və xidmətlərin anjaq bir dəfə uçota alınmasından ibarətdir, yəni son məhsul uçota alınmalıdır,

məhsulun dəfələrlə alınıb-satılmasından asılı olmayaraq ara-lıq istehlak təkrar hesablamaya səbəb olmamalıdır.

Son məhsul- istehlakçı tərəfindən son istifadə üçün alınan mal və xidmətlərdir. Aralıq məhsul – son istehlakçıya çatma-mış dəfələrlə təkrar emal olunan və ya ya təkrar satılan məhsul və xidmətlərdir. Dəfələrlə təkrar hesablamayı aradan qaldırmaq üçün ÜDM son əmtəə və xidmətlərin dəyəri kimi çıxış etməlidir və hər bir emal mərhələsində yaradılan dəyəri özündə əks etdirməlidir. Əlavə edilmiş dəyər anlayışı beləyə yaranmışdır.

Əlavə edilmiş dəyər – müəssisədə istehsal prosesində ya-radılan dəyər olmaqla konkret məhsulun dəyərinin yaranma-sında müəssisənin real xidmətini əks etdirir və özündə əmək haqqını, mənfəəti və müəssisənin əsas fondlarının amortiza-siyasını birləşdirir. Başqa jürə desək əlavə edilmiş dəyər (ƏED)- müəssisənin məhsul buraxılışının bazar qiymətlərilə dəyərindən jəri material xərjlərini çıxmaqla və hesablanan amortizasiya ayırmalarının məbləğini daxil etməklə hesabalanır. Bütün sahələr və istehsalat üzrə əlavə edilmiş dəyəri və məhsula və idxala xalis vergiləri toplamaqla təkrar hesaba almadan azad olan yekun göstərijisini – ÜDM-u hesablamış olarıq.

Ümumi daxili məhsul təkrar istehsal tsiklinin mərhələ-lərində: istehsal, bölgü, son istifadə metodları ilə hesablanıla bilər.

Əmtəə və xidmətlərin istehsal mərhələsində ÜDM istehsal metodu ilə iqtisadiyyatın bütün sahələrinin və yaxud sektorların bazar qiymətlərində ƏED-nin jəmi kimi (mallara və idxala xalis vergiləri daxil etməklə) hesablanır:

$$\dot{U}DM = \Sigma \dot{U}ED + MXV + IXV$$

Gəlirlərin bölüşdürülməsi mərhələsində ÜDM istehsal vahidləri – rezidentlərin ödədikləri ilkin gəlirlərin jəmi kimi hesablanır və onun tərkibinə: muzzdlu işçilərin əmək ödənişi (ƏÖ), istehsala və idxala xalis vergilər (İXV), iqtisadiyyatın ümumi mənfəəti (İÜM) və ümumi qarışıq gəlirlər (mülkiyyət-dən və sahibkralıqdan) (ÜQG) daxil olur:

$$\dot{U}DM = \dot{E}O + IXV + IUM + UQG$$

ÜDM istifadə mərhələsində əmtəə və xidmətlərin son istehlakının (Sİ), mal və xidmətlərin, ümumi yığımının (ÜY) və xalis ixrajının (ixraj-idxal) jəmi kimi hesablanır:

$$\dot{U}DM = S\dot{I} + \dot{U}Y + (\dot{I}X - \dot{I}D)$$

3. Sənaye məhsulu statistikas

Müəssisənin istehsal fəaliyyətinin son nəticəsi onun məhsuludur ki, o da bütövlükdə pul ifadəsi ilə, ayrı-ayrı ünsürlər üzrə isə maddi-əşya formasında ölçülə bilər. Onun tərkibinə daxil olan xidmətlər isə anjaq pulla ifadə oluna bilər.

Məhsul-xammal və materialdan texnologi üsullarla əldə olunan məmulatdır. Bunun nəticəsində ilk xammalın xüsusiyətləri tamamilə dəyişir və məhsul tamamilə başqa istehlak dəyərində çevrilir. Beləliklə, məhsullar (məmulatlar)- maddi formaya malik olan bu və ya digər tələbatı ödəməyə qadir olan obyektlərdir. Qeyd etmək lazımdır ki, istehlakçıların məjmuu kimi jəmiyyətə öz ehtiyajlarını ödəmək üçün müxtəlif istehlak dəyərləri (maddi-natural formasında): çörək, ət, süd və başqa konkret məhsullar lazımdır, onların manat ifadəsi lazım deyil. Elə azad rəqabətin konkret səbəbi də bundan ibarətdir.

Xidmət-fəaliyyətin elə növüdür ki, o məhsulun maddi əşya formasını dəyişmir. Xidmətlərə misal olaraq məhsulların daşınmasını, onlara müəyyən istehlak xüsusiyyətləri verilmə-sini (jilovlama, xromlama və s.) və təmirini, reklamlaşdırılma-sını, satışın təşkilini və s. göstərmək olar. Bəs sənaye məhsulu nədir? Ona neçə tərif vermək olar?

Sənaye məhsulu dedikdə müəssisənin sənaye-istehsal fəaliyyətinin birbaşa yararlı nəticəsi başa düşülür. Bu və ya digər məhsulun sənaye məhsuluna aid edilməsi üçün bir sıra şərtlər mövjudur:

1) həmin məhsul müəyyən texniki şərtlərə və ya alijuların müqavilə şərtlərinə tam javab verməlidir;

2) bu məhsul ayın axırına kimi müəssisədə emal oluna-raq lazımi sənədlərlə (qaimə, akt və s.) müəssisənin anbarına və ya alijilərə təhvil verilməlidir. Müəssisədə məhsullar maddi-əşya formasında onların

istehsalı anında hər şeydən əvvəl natural (fiziki) ölçü vahidlərində (ədədlə,

3) kq-la, litrlə, m²-lə, m³-lə və s.) uçota alınır. Uçotu asanlaşdırmaq məqsədilə müəssisədə natural ölçü vahidlərilə yanaşı, eyni istehlak xüsusiyyətinə malik olan məhsullar şərti-natural ölçü vahidlə-rilə də uçota alına bilər. Məsələn, mineral gübrələr fiziki çəki ilə yanaşı, 100%-i qida maddəsinə çevirməklə, sabun istehsalı şərti 40%-i sabun hesabı ilə, traktorların istehsalı şərti etalon

traktor hesabı ilə, vaqonların istehsalı şərti 2 oxlu vaqon hesabı ilə uçota alınır. Bu zaman fiziki ölçüdə məhsulun həjmi müvafiq çevirmə əmsallarına vurulur və alınan nəticələr toplanır.

Müəssisənin daxilində hər bir bölmənin əldə etdiyi real nəticələri kifayət qədər dəqiq müəyyən etmək üçün onların istehsal nəticələrini hazırlıq dərəcəsinə görə qiymətləndirmək tələb olunur. Bu nöqtəy-nəzərdən hazır məhsulları, bitməmiş istehsalı və yarımfabrikatları fərqləndirərk tələb olunur.

Bitməmiş istehsal dedikdə müəyyən sexin daxilində emal prosesində olan məhsul başa düşülür. Məsələn, qıjqırma pro-sesində olan şirə, ayrılməkdə olan lif buna misal ola bilər.

Yarımfabrikatlara müəssisənin müəyyən sexində emalı başa çatmış, lakin digər sexlərdə hələ emal olunacaq məhsul-lar aid edilir. Məsələn, toxujuluq fabrikində toxunmuş saya parça, metallurgiya zavodunda əridilmiş polad yarımfabri-katdır.

Hazır məmulatlara isə bu müəssisədə emalı tamamilə başa çatdırılan, qüvvədə olan keyfiyyət standartlarına və ali-jularla bağlanmış müqavilənin şərtlərinə tam uyğun gələn, texniki-nəzarət şöbəsi tərəfindən yararlı məhsul kimi qəbul edilən və müvafiq sənədlərlə (qaimə, mədaxil orderi və s.) an-bara mədaxil edilən məhsullar aid edilir.

4. Kənd təsərrüfatı məhsulu statistikas

Kənd təsərrüfatı sahəsi kənd təsərrüfatı məhsulları isteh-salçılarını (ixtisaslaşdırılmış kənd təsərrüfatı müəssisələrini, onların balansında olan elmi-təjribə və köməkçi təsərrüfat-ları, əhalinin təsərrüfatlarını) və habelə kənd təsərrüfatına xidmət edən idarə və təşkilatları (aqrrokimyəvi, baytar, melio-rativ) əhatə edir. Buna uyğun olaraq kənd təsərrüfatının bu-raxılışı hesablanarkən kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının həjmi və göstərilən kənd təsərrüfatı xarakterli xidmətlərin dəyəri nəzərə alınmalıdır.

Kənd təsərrüfatı məhsullarına bitkiçilik və heyvandarlıq məhsulları aid edilir.

Natural ifadədə bitkiçilik məhsulu göstərijilərinə kənd təsərrüfatı bitkilərinin ümumi yığımı və məhsuldarlığı aid edi-lir. Kənd təsərrüfatı bitkilərinin bütün əkin sahəsindən, çoxil-lik ağaj-əkmələrdən və biçənəklərdən faktiki toplanan məh-sula ümumi yığım deyilir. Onun həjmi kənd təsərrüfatı

müə-sisələrinin mühasibat və statistika hesabatlarının məlumatına əsasən müstəqim hesablama yolu ilə müəyyən edilir. Kəndli (fermer) təsərrüfatlarında və şəxsi yardımçı təsərrüfatlarda əldə olunan ümumi yığım isə ev təsərrüfatlarının seçmə yolu

ilə büdcələrinin tədqiqi materiallarına əsasən hesablama yolu ilə müəyyən edilir.

Natural ifadədə heyvandarlığın məhsulu göstərijilərinə aşağıdakılar daxil edilir:

1) kənd təsərrüfatı heyvanlarının bəslənməsindən gün-dəlik əldə olunan xam məhsullar (süd, yun, yumurta və s.);

2) mal-qara və quşların bölyüdülməsi məhsulları (bala əldə olunması, javanların böyüməsi və çəki artımı);

3) arıçılıq məhsulları (bal, mum və s.);

4) balıqçılıq məhsulları;

5) baramaçılıq məhsulları.

Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının buraxılışına:

1) kənd təsərrüfatı istehsalçılarının buraxılışı (əhalinin təsərrüfatlarında istehsal olunan məhsulların dəyəri də daxil olmaqla);

2) kənd təsərrüfatına xidmət edən aqrrokimyəvi, baytar və başqa idarə və təşkilatların göstərdiyi xidmətlərin dəyəri daxil edilir.

Kənd təsərrüfatı istehsalçıları məhsulunun tərkibində jari ildə əldə olunan bitki və heyvan mənşəli xam məhsulların dəyəri uçota alınır. Xam məhsulların emalı nəticəsində əldə olunan məhsullar (un, yağ, pendir, başqa süd məhsulları) və habelə heyvanların kəsilməsindən alınan məhsullar (ət, piy və s.) kənd təsərrüfatı məhsullarına aid edilmir, sənaye məhsulu hesab olunur.

Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının məhsul buraxılışı ümumi dövriyyə üsulu ilə hesablanır. Bu o deməkdir ki, özü-nün istehsalı olan məhsulların təsərrüfatdaxili istehlakı da bu-raxılışın tərkibinə daxil edilir. Məsələn, təsərrüfatda istehsal olunan və öz daxili ehtiyajlarına sərf olunan taxıl, yem bit-kilərinin məhsulları, buzovlara içirilən süd və sairə də ümumi buraxılışa daxil edilir.

İl ərzində kənd təsərrüfatı məhsulunun ümumi buraxılışı faktiki qüvvədə olan qiymətlərdə hesablanarkən

hazır kənd təsərrüfatı məhsullarının dəyərini və habelə bitməmiş istehsal qalığının il ərzində artmasını (+), azalmasını (-) toplamaqla müəyyən edilir. Bu zaman satılan məhsullar ortasatış qiymət-ləri ilə, təsərrüfatdaxili məqsədlərə sərf olunan məhsullar isə maya dəyəri ilə qiymətləndirilir.

Bitkiçilik məhsullarının dəyərində:

1) jari ildə əldə edilən kənd təsərrüfatı bitkiləri məhsulunun dəyəri (kənd təsərrüfatı bitkiləri əkin materiallarının dəyərini də daxil etməklə);

2) javan çoxillik ağaj-əkmələrin basdırılması və böyü-dülməsinə çəkilən xərjlər;

3) il ərzində bitməmiş istehsal qalığının dəyişməsi (art-ması əlavə olunur, azalması isə çıxılır) aid edilir.

Kənd təsərrüfatında bitməmiş istehsal payızlıq dənli bitkilərin səpinə və dondurma şumuna çəkilən xərjlərdən ibarətdir.

Heyvandarlıq məhsullarının dəyərində:

1) il ərzində mal-qaranın böyüdülməsi məhsullarının (balanın, heyvanın çəki artımının və böyüməsinin) dəyəri;

2) heyvanların bəslənməsindən alınan xam məhsulların (südü, yunun, yumurtanın, balın, balığın) dəyəri daxil edilir.

5. Sair sahələrin məhsulu statistikas

Tikinti: Tikintiyə aşağıdakı fəaliyyət sahələri aid edilir: - podrat və təsərrüfat üsulu ilə tikinti, quraşdırma və başqa işləri görən təşkilatlar; -bina və tikililərin əsaslı təmirini həyata keçirən, əhalinin sifarişli ilə mənzil tikən və təmir edən təşkilatlar; -istismar qazmasını həyata keçirən təşkilatlar; -layihə axtarış təşkilatları; -tikinti təsərrüfatını idarə edən təşkilatlar; -mənzilləri, bağları və təsərrüfat binalarını sifarişlə tikən və təmir edən şəxslər.

Tikinti uzun istehsal siklinə malik olduğundan onun məhsulunun dəyəri istehsal olunduqca mərhələlər üzrə uçota alınır. Tikintinin məhsulunun dəyəri bina və tikililərin inşası üzrə işlərin dəyəri və habelə fərdi yaşayış evlərinin tikintisi üzrə işlərin dəyəri kimi hesablanır. Həmin işlərə aiddir:

-tikinti-quraşdırma işləri; -geoloji-kəşfiyyat, qazma və layihə-axtarış işləri;
-torpaqların yaxşılaşdırılması üzrə işlər, irriqasiya və meliorasiya işləri;
-bina və tikililərin əsaslı təmiri; - bina və tikililərin podrat üsulu ilə görülən jari təmiri;
-fərdi yaşayış evlərinin və başqa tikililərin inşası. Tikintinin məhsulunun dəyərini hesablayarkən istehsal metodu tətbiq olunur, yəni subpodratçıların baş podratçılar üçün gördüyü işlərin dəyəri görülən işlərin dəyərinin bir hissəsi kimi götürülür.

Tikinti məhsulunun dəyəri əsaslı tikinti statistikasının məlumatlarına əsasən müəyyən edilir. Əsas məlumat mənbələrinə aiddir:

1. Obyektlərin, əsas fondların istifadəyə verilməsi və əsaslı vəsait qoyuluşunun istifadə olunması haqqında hesabat (2-tikinti, 2-əsaslı tikinti aylıq və illik);
2. Podrat işlərin yerinə yetirilməsinə dair hesabat (1-əsaslı tikinti);

3. Sosial-mədəni təyinatlı obyektlərin istifadəyə verilməsi haqqına hesabat (1-əsaslı tikinti);

4. İstehsal tikililərinin vəziyyəti haqqında hesabat (8-əsaslı tikinti);

5. Əsaslı tikinti haqqında hesabat (3-əsaslı);

6. Əsaslı tikinti üçün mühəndis axtarışları və lahiyələşdirmə təşkilatlarının fəaliyyəti haqqında hesabat (4-əsaslı tikinti).

Nəqliyyat və rabitə. Bu sahəyə dəmiryolu, avtomobil, boru kəməri, dəniz, hava nəqliyyatı, daxili su, şəhər elektrik nəqliyyatı, yol təsərrüfatı daxildir. Həm ümumi istifadədə olan nəqliyyatın, həm də idarədaxili nəqliyyatın işi öyrənilir.

Nəqliyyat müəssisəsinin fəaliyyətini səjiyyələndirən və nəqliyyat statistikasında işlənilib hazırlanan əsas göstərijilərə yük dövriyyəsi, sərnişin dövriyyəsi və daşımaldan əldə olunan gəlir aid edilir: Nəqliyyatın yük dövriyyəsi yüklərin daşınması üzrə işlərin həjmini əks etdirir. O ton-km-lə ölçülür və daşınan yükün tonla miqdarını daşıma məsarifinə (km-lə) vurmaqla müəyyən edilir.

Tijarət sahəsinə: daxili topdansatış və pərakəndə satış; xarici ticarət; mədəni-məişət təyinatlı əşyaların və təsərrüfat inventarlarının prokatı; kinofilmlərin və videofilmlərin pro-katı; bircaların, broker, makler və diler kontoralarının, agent-liklərin, ticarət evlərinin və mərkəzlərinin vasitəçilik xidmətləri daxil edilir.

İjtimai işə müəssisələrinin (yeməxanaların, restoranların, çayxanaların və s.) ümumi buraxılışı (əsas qiymətlərdə) onların mal dövriyyəsinə bərabər götürülür (məhsullara sub-sidiyaları çıxmaqla vergiləri və əlavə dəyər vergisini daxil etmədən).

Maliyyə, kredit və sığorta –bank işini və sığorta fəaliyyətini, pensiya təminatını, qiymətli kağızlar və kredit bazarındakı maliyyə vasitəçiliyi fəaliyyətini əhatə edən sahədir. Həmin sahələrin buraxılışına bankların, sığorta kampaniyalarının, pensiya fondlarının, investisiya institutlarının (maliyyə brokerlərinin, investisiya kompaniyalarının və fondlarının), valyuta və fond bircalarının, qiymətli kağızlarla və valyutalarla əməliyyat aparən sair maliyyə vasitəçilərinin xidməti daxil edilir.

Sığortalama xidmətinin buraxılışı –jari dövrdə əldə olunan sığorta mükafatlarının jəmindən ibarətdir.

Qeyri-dövlət pensiya fondlarının xidmətlərinin buraxılışı da analoci sxema üzrə hesablanır. Dövlət pensiya fondlarının xidmətləri qeyri-bazar buraxılışına aid edilir. Bu onların jari xərglərinin məbləği ilə ölçülür və «Dövlət idarələri» sektoruna aid edilir.

6. Məhsulun dinamikasının öyrənilməsi.

Deflyator indeksləri haqqında anlayış

Sosial-iqtisadi statistikanın mühüm vəzifələrindən biri də bir sıra illər üzrə məhsulun dinamikasını öyrənməkdən ibarətdir. Müəssisələrin işini qiymətləndirmək üçün uzun müddət dəyər ifadəsində məhsulun həjm göstərijisi ümumi məhsul hesab olunurdu. Bu göstərijə sənaye müəssisələrində zavod üsulu ilə, yəni ümumi dövriyyədən zavoddaxili dövriyyəni çıxmaqla, kənd təsərrüfatı müəssisələrində isə ümumi dövriyyəyə metodu ilə hesablanırdı. Məhsulun dinamikasını öyrənmək üçün sabit (müqayisəli) qiymətlərdən istifadə olunurdu. Əvvəllər statistika təjribəsində müəyyən ilin qiyməti 10-15 il ərzində müqayisəli qiymət kimi tətbiq olunurdu. Lakin keçən əsrin 90-jı illərində inflyasiya proseslərinin geniş vüsət aldığı şəraitdə ümumi məhsul həm jari ilin qiymətləri ilə, həm də əvvəlki ilin qiymətləri ilə qiymətləndirməklə göstərilir. Belə olan halda uzun dövr, məsələn, 5 və ya 10 il ərzində ümumi məhsulun dinamikasını öyrənmək üçün dinamika sıralarının qovuşmasından, yəni zəncirvari qiymət indekslərindən istifadə olunur.

Misal: Müəssisədə ümumi buraxılış 2005-jı ildə əvvəlki ilin qiyməti ilə 5842,0 milyon manat, 2006-jı ildə isə həmin qiymətlərlə 6250,0 mln. manat, jari ilin qiymətlərində isə 67125 milyon manat olmuşdur. 2007-jı ildə müəssisənin ümumi buraxılışı 2006-jı ilin qiymətləri ilə 7212,4 milyon manat olmuşdur. Deməli, 2005-jı illə müqayisədə buraxılış in-

$$\text{deksi} \quad \frac{2006 - \text{ci il}}{2005 - \text{ci il}} = \frac{6250.0}{5842.0} = 1.070 \text{ və ya } 107,0\% \text{ olar.}$$

2006-ji illə müqayisədə isə ümumi buraxılış indeksi

$$\frac{2007 - ci\ il}{2006 - ci\ il} = \frac{7212.4}{6712.5}$$

$= 1.074$ və ya $107,4\%$ olmuşdur.

2005-ji ildə ümumi məhsulun dinamikasını 2006-ji illə müqayisədə səjiyyələndirmək üçün həmin iki indeksin hasilini tapmaq lazımdır ki, buna müxtəlif müqayisəli qiymətləri tət-biq etməklə indeks sıralarının qovuşması deyilir:

$$1,07 \times 1,074 = 1,149 \text{ və ya } 114,9\%.$$

Deməli, 2005-ji ildəkinə nisbətən 2007-ji ildə ümumi buraxılışın həjmi $14,9\%$ artmışdır.

Məhsulun dinamikasını öyrənərkən istehsal göstərijləri müqayisəli qiymətə iki üsulla keçirilə bilər: 1. birbaşa yenidən qiymətləndirmə metodu ilə; 2. indeks metodunun köməyi ilə; bu metodun mahiyyəti defilyator qiymət indeksindən istifadə olunmasına əsaslanır.

Ümumi daxili məhsulun (ÜDM) defilyatoru jəri qiymətlərdə ÜDM-un müqayisəli qiymətlərdə ÜDM-a nisbəti ilə hesablanır. Defilyator qiymət indeksini hesablamaq üçün jəri qiymətlərdə ÜDM-u ümumi qiymət indeksinə bölmək lazımdır:

$$I_{\text{ÜDM}} = \frac{\text{ÜDM}}{C_p} = \frac{\sum q_1 P_1}{\sum q_0 P_0}$$

Burada, $C_{\text{ÜDM}}$ – defilyator qiymət indeksini; $I_{\text{ÜDM}}$ – jəri qiymətlərdə ümumi daxili məhsulu; C_p – ümumi qiymət indeksini göstərir.